

Bacheloroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Det humanistiske fakultet

Magnus Bergli

Tunnsjøguden

Bacheloroppgave i ARK 2003

Veileder: Martin Callanan

April 2021

Magnus Bergli

Tunnsjøguden

Bacheloroppgave i ARK 2003

Veileder: Martin Callanan

April 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Det humanistiske fakultet

Det humanistiske fakultet

Kunnskap for en bedre verden

Tunnsjøguden

Bachelor Oppgave i Arkeologi vår 2021

Abstract

Denne teksten handler hovedsakelig om hvordan man kan se etter samiske hellige områder ved hjelp av stedsnavn, arkeologi, skriftlige kilder og ikke minst de muntlige kildene som etter hvert har blitt skrevet ned etter de har blitt formidlet. Det hellige stedet denne teksten omhandler er Gudfjellhøye, nærmere bestemt Tunnsjøguden. Tunnsjøguden skal være en stein på toppen av Gudfjellhøya der det skal ha blitt utført ofringer. På selve Gudfjellet er det ingen registrerte kulturminner, og det er heller ikke vert gjort noen arkeologiske undersøkelser på dette stedet. Dermed må man blant annet bruke flere andre kilder man har tilgjengelig, og det man har mest av er sagn og religiøse ofringer og andre aktiviteter på fjellet. I tillegg til de muntlige kildene kan man også se på stedsnavnet der det kan fortelle oss ganske mye om selve stedet. Når stedet i seg selv har navnet gud i seg, er det lett å forestille seg at det har vært et område av religiøse severdigheter. Den siste kilden er å se på aktiviteten på området i rundt Tunnsjøen for å finne ut hvor langt tilbake i tid dette stedet har blitt brukt av mennesker, i tillegg til hyppigheten av menneskelig bruk. Det blir dermed sett på alle disse kildene for å finne ut hva som er begrunner for fjellet er blitt kald «tunnsjøguden».

This text is mainly about how one can look after a holy Sami place with helps from sources like the placename, with use of archaeology, written sources and maybe the most important one, The oral sources. The holy place this text will go about is a place called “Gudfjelløya” or as translated to English “the God mountain island”, rather sad the place could “Tunnsjøguden” which is translated to the “Tunnsjø God”, which is a plateau or a stone on the top of the mountain where the scarification has taken place. The island itself does not have any registered archaeology finds, but the place around the lake Tunnsjøvatnet has quite a bit more finds. Even though there are not many finds on the island itself, the island has rather quite a bit more of oral sources and have quite a bit of written sources as well. The name of the place itself is quite a god source when it comes to place. Since the name itself has the word God in it, means that the place probably has had a lot to do with religion. To clarify of much activity the place has seen, is there a lot to look for when it comes to the big region of land around the lake. Which is where the source of archaeology is important. The text main purpose is to figure out how one can say that this place is and has been a holy place. With that the course will also be looking in to the Sami culture and how it made to be such a prevalent place for the Sami people.

Innhold

Abstract	1
Figurliste:.....	3
Problemstilling:	3
Innledning	4
Fakta om Tunnsjøen og Gudfjelløya	5
Hoveddel	5
Definisjon av et hellig sted	5
Dokumentering	6
Registrering	7
Sagn og tro	8
Sør-samisk kultur.....	10
Samene først i Namdalen?	12
Området rundt Tunnsjøen.....	13
Avslutning/konklusjon.....	16
Referanseliste:.....	18

Figurliste:

Figur 1, Askeladden. (2021, 10. April). Askeladden.ra.no. https://askeladden.ra.no/Askeladden/Pages/LoginPage.aspx?ReturnUrl=%2faskeladden%2f	14
Figur 2, Askeladden. (2021, 10. April). Askeladden.ra.no. https://askeladden.ra.no/Askeladden/Pages/LoginPage.aspx?ReturnUrl=%2faskeladden%2f	15
Figur 3, Fagerli, K. A. (Red). (1989). <i>Bygdebok for Lierne kommune bind 1</i> (1). Lierne kommune, bygdeboknemda.	15
Figur 4, Askeladden. (2021, 10. April). Askeladden.ra.no. https://askeladden.ra.no/Askeladden/Pages/LoginPage.aspx?ReturnUrl=%2faskeladden%2f	16

Problemstilling: Tunnsjøguden- en oversikt over den arkeologiske og kulturhistoriske bakgrunn for navnet.

Innledning

Når man kjører forbi Tunnsjøvannet i Tunnsjøen er det en øy midt i innsjøen som er helt umulig å ikke legge merke til. Gudfjelløya har gjennom generasjoner av generasjoner opptatt interessen til folk som befunnet seg i området. Sagnene om Tunnsjøguden eksisterer fortsatt den dag i dag med takke for at disse sagnene har gått fra munn til munn over generasjoner. Tunnsjøguden skal ha vært et samisk ofrings sted der de ofret dyr og kanskje til og med henrettelser av mennesker kan ha foregått på fjellet. Slik som mange andre hellige steder lever sagnene og troen sitt eget liv der det er vanskelig å faktisk bekrefte hva som faktisk har foregått på stedet. Øya var en var veldig viktig innenfor den samiske troen og deres guder. Dette er noe som forlengs har blitt en stopper av etter forkristningen av samene i Norge, men sagnene og ikke minst navnet lever fortsatt og kan være med å fortelle om Tunnsjøgudens kulturhistoriske bakgrunn for navnet.

I Denne teksten vil det bli sett nærmere på hva det betyr å være et hellig sted og hvordan man kan bruke flere kilder for å sette opp mot hverandre for å være med på å bekrefte/fortelle historien til stedet. Som mange andre steder i landet har ikke navnet til stedene dukket opp uten grunn. Mange av de stedsnavnene vi har i Norge i dag stammer fra old tiden og ofte har en betydning på norrønt som beskriver området. Det samme gjelder for f.eks. der samene har holdt til som gjennom tiden også har fått norske navn basert på nye innflyttere til samiske områder har vært brukt eller tatt av samene. Det vil også bli sett nærmere på områdene Rundt Tunnsjøen som kan være med på å fortelle om den samiske aktiviteten i området og hvor langt bak i tid man finner de tidligste aktivitetene i områdene. Områdene rundt Tunnsjøen vil bli særdeles viktig da det ikke er noen registrerte kulturminner på selve Gudfjelløya.

Det blir også tatt et dypdykk på alle de sagnene som kommer fra stedet og som man nå i dag kanskje ser på med en større skeptisk. Man vet at historier som er gått muntlig over generasjoner ofte har en tendens til å endre seg svert mye da de ofte bli bare drøyer og drøyer. Samtidig kan man ikke bare ta de forgjeves da kanskje deres opprinnelse kanskje har en rot fra virkeligheten. Det er nettopp denne usikkerheten om hva slags kilder man skal gå etter som gjør slike områder vanskelig å utføre arkeologisk/vitenskapelig arbeid på. Samtidig er det hellig grunn og det er viktig at man respekterer de stedene. Spesielt med tanke på hvordan den norske stat historisk har behandlet samene gjennom statens fornorskingsprosess av samene.

Når man skal ta et dypdykk inn i samisk historie er det også viktig å se på det samiske samfunnet som er i området. Området som blir særdeles viktig å se på når det gjelder den samiske kulturen i området rundt Tunnsjøen er det den sør-samiske delen som går så langt sør som i Røros traktene og der det viser seg at samene ikke bare var reinsdyrnomader, men også hadde et nokså velfungerende samfunn med blant annet sitt eget lov system utenfor den norske staten.

Fakta om Tunnsjøen og Gudfjelløya

Tunnsjøen er det som tidligere var Nord-Trøndelags nest største innsjø. Innsjøen er ca. 25 km lang og på det dypeste er den 222 meter. I innsjøen er det to store øyer som kalles for Gudfjelløya eller bare Guden som den kalles og øya Reinøya. Gudfjelløya er hele 814 meter høy. På toppen av Gudfjellet menes det at offersteinen er funnet som kalles for Tunnsjøguden. (Fagerli, s. 24-25, 1989) Tunnsjøen ligger i to kommuner der Gudfjelløya deles to der den vestre siden av øya og innsjøen hører til Røyrvik og den østre delen hører til Lierne. området tilhører også reindistriktet Tjåehkere sijte.

Hoveddel

Definisjon av et hellig sted

Det som defineres som et hellig sted avhenger av fire punkter som det arkeologiske kildene, skriftlige kildene, muntlige kildene og stedsnavnene. Med dette mener at hvordan man kan avgjøre at et sted samisk helligsted avhenger av graden stedet går under disse fire punktene. Med det arkeologiske ser man etter spor av menneskelige aktiviteter som beviser at det har foregått menneskelige aktiviteter der. Det skriftlige knyttes til handlinger som er nedskrevet som har foregått på stedet. Det muntlige er fortellinger som har gått gjennom generasjoner og generasjoner der det fortelles om det hellige stedet. Stedsnavnet kan fortelle bruken av stedet da stedsnavn ofte kommer fra stedet ble brukt til. Hellige steder kan for eksempel ha navn som forbindes med tro, tradisjoner og guder (Myrvoll, s. 13, 2008). Det er ergo avgjørende for et hellig sted om hvor mange kilder det er fra disse fire punktene. Desto flere kilder av disse punktene desto mer sikker kan man være på at det har vært et hellig sted. Når det gjelder

tunnsjøguden og Gudfjelløya kan man allerede se på navnet at det har forbindelser med hellige steder der det er ordet Gud i navnet. Man kan altså finne ut mye om et område bare ved å se på navnet, der disse navnene har ofte historiske tilknytninger til hvordan stedet har vært brukt og hvordan lokalbefolkningen har sett på stedet.

Hvis man ser på nett siden askeladden over hvor de hellige stedene befinner seg er det dermed litt vanskeligere på grunn av det ikke er noen steder på askeladden som viser til hellige steder eller hellig fjell. Noe som gjør at man ikke kan registrere alle samiske helligsteder på askeladden og dermed må ty til andre kilder for å se hvilke steder og områder som er hellige for det samiske folket (Myrvoll, s. 16-17, 2008). Dette er også relevant for Gudfjellet da fjellet ikke er registrert som et kulturminne. Områder som omhandler samiske hellige steder må man ergo ty til andre kilder. Disse kildene omgår skriftlige og muntlige kilder. I NIKO rapport 24 fra 2008 har de kommet fram til at det er over 492 samiske helligsteder i Norge (Myrvoll, s. 20, 2008).

Samiske hellige steder og kulturminner er heller ikke veldig tilgjengelig for folk flest da blant annet askeladden er et passord belagd database der man må spørre om å få tilgang. I følge NIKO er det også slik at de fleste samiske hellige steder er restriktet de få personer personer som har tilgang på nettsiden, der helligstedene på askeladden står under unndratt offentligheten slik at selv om man har tilgang til askeladden har man ikke tilgang til alle samiske helligstedene. Disse hemmeliggjøringen av samiske kulturminner kan være av mange etiske begrunnelser som for å ta vare på små gruppers interesse og kan være på grunn av fornorsknings prosessen som samene har vært under. Problemet med at det er så få personer som har tilgang til disse stedene er at det kan være i fare for å miste mye kunnskap om områder som mangler skriftlige og muntlige skrifter noe som gjør at viktig kunnskap kan bli mistet om det ikke blir formidlet videre. (Myrvoll, s. 45-46, 2008).

Dokumentering

Dokumentering er særlig viktig innenfor samisk kultur. Samene har vært gjennom en lang fornorsknings tid som gjør at mye samisk kultur holder på å forsvinne. For å ta vare på og for å formidle den samiske kulturen er det viktig at samiske kulturminner blir dokumentert slik at man fremtiden kan lære opp igjen samene om sin kultur som den norske stat har over lengre tid prøvd å få vasket ut av Norge gjennom fornorsknings prosessen. Det er dermed mye samisk kultur i dag som står i fare for å forsvinne og som også har forsvunnet som konsekvens av den samiske fornorskningsprosessen.

For å dokumentere samiske landskapsområder er det viktig å ha tett samarbeid med samene. De er tross alt de som har kjennskap fra områdene og har ofte fått fortalt historiene fra sine forfedre. Et samarbeid mellom samene og arkeologer kan være særdeles viktig da arkeologer har ofte opplæring i landskapsområder på hvilke områder man skal se etter hvis samene forteller om sin kjennskap til området, som kan hjelpe til å begrense og få en mer eksakt dokumentering da man kan bruke flere kilder (Ljungdahl, s. 10, 2011). Menneskene er nemlig hovedkilden til hvor man skal lete etter dokumentasjon. Selv om det ikke er mye skriftlige samiske kilder, er det mange kilder fra det muntlige. Disse muntlige kildene kan blant annet fortelle om historier som deres forfedre har fortalt videre muntlig og har gått gjennom generasjoner. For å kunne forsikre seg om denne historien, er det en fordel om man har flere kilder som kan fortelle om den samme historien eller sagnet. For å kunne utnytte de muntlige kildene man har er det en fordel desto flere kilder man har der det kan være med på å presisere og bekrefte dokumenteringen (Ljungdahl, s. 14, 2011). For å kunne dokumentere f.eks. et ofringssted kan man blant annet se etter bein rester og andre gjenstander som har blitt ofret på disse stedene. Man kan også finne *sieidi* som er et samisk ord for kult stein som kan ha blitt brukt under ofringene (Ljungdahl, s. 56, 2011).

Registrering

Registrering er noe som man egentlig kunne ha lagt under dokumentering, men det å registrere all kunnskap så for man får tilgang til den gjør det mye enklere å ha oversikt over funnene. Noe som kommer under forhåndsregistrering. Dette vil si at man tar en rundgang og snakker med lokalbefolkningen før man setter i gang med selve feltregistreringen.

Lokalbefolkningen kan ha mye nyttig info der de kan bant annet fortelle om merkelige formasjoner som de har funnet på fjellet. På denne måten kan man korrigere feil i tillegg til å fylle ut manglende opplysninger (Fjellheim s. 13, 1987). Selve registreringen for samiske kulturminner blir lagt under disse 11. hovedgruppene: Lagerplass, boplass, samleplass for rei, fangst og jakt, gravsted, hostingssted, offer plass, annet kulturminne, fiske, flytte-/trekkveier og gårdsanlegg (Fjellheim s. 14, 1987). Av disse kategoriseringen går selvsagt Tunnsjøguden under offerplass. Det er dermed som steder som dette det er viktig å ta kontakt med f.eks. lokalbefolkning der det sjeldent er mye arkeologisk materiale på selve offerstedene da hvis det har vært ofret dyr, har disse dyrene råtnet for lenge siden. Registreringen av slike plasser av Tunnsjøguden er allikevel ikke like hastig som mindre hellige steder som det er bare noen få personer som vet om. Disse områdene står ergo i fare for å forsvinne om man ikke får

registrert dem. Problemet her at det også ofte kommer under etikk da de som vet om stedene kanskje ikke har lyst til å fortelle hvis de har fot utført en stor mistillit mot deg. Noe som den norske stad har gjort mot samene. Det er dermed viktig at de som har i oppgave å registrere disse områdene at de må ta seg varsomt frem.

Sagn og tro

Noe som gjør at Gudfjelløya er så kjent for folk i nærområdet er blant annet alle de sagnene og historiene som kommer fra dette stedet. Disse sagnene må man selvsagt ta med en klype salt, men for å forstå dette stedet er det veldig viktig og ta dette med i betraktning. Sagn er historier som har godt fra munn til munn og generasjoner til generasjoner til de til slutt har blitt skrevet ned. Dette medfører selvfølgelig at disse historiene har forandret seg veldig mye oppgjennom, spesielt de eldste. Selv om man bør være skeptisk til disse sagnene, kan man ikke bare avkrefte dem og hjemme dem bort. Slike sagn har ofte en rot i virkeligheten og kan fortelle oss mye om hvordan stedet har blitt sett på av lokalbefolkningene og samene. Disse historiene er ofte skapt av en grunn, enten om de har rot i virkeligheten eller om de er rent oppdiktet. Det er heller ikke unaaturlig at steder som Gudfjelløya har blitt sett på som et mytisk og religiøst sted, siden det skiller seg soppas ut fra området i rundt seg med det ar det er Nord-Europas høyeste innlands øy. Et fjell som stikker rett og slett opp fra innsjøen, da er det ikke noen overraskelse at mennesker som passerer forbi legger merke til stedet.

Oppe på fjellet skal det ha vert normalt at samene hadde fester i sammenheng med ofringer av reinsdyr som samene hadde tatt med opp til fjellet for å ofres til guden Jomola. Den siste gangen samene skal ha hatt fest oppe ved på fjellet skal ha vert et bryllup. Etter at den offisielle seremonien skal ha vert ferdig skal en ung same som foreldrene til bruda hadde vagt bort, og lurt brudgommen bort fra festen til et stup der den unge samens skal ha dyttet brudgommen utfor stupet. Utover kvelden fikk han alle sammen som hadde vert på seremonien til å drikke mer alkohol der han til slutt skal ha satt bruden i midten mens de andre danset rundt henne. Utover kvelden ble dansingen bare villere og villere og folkene mer og mer ruset på alkohol og annet stoff som de brukte under seremonien. Til slutt tok alla sammen som danset rundt bruda og stupte inn mot bruden med knivene sine framme der de stakk i hjel bruda. Blodet rant ut over platået og ned i sprekken av fjellet som de brukte for å ofre rein og andre dyr. De skal også ha ligget på steinen for å drikke opp mest mulig av blodet. Dagen derpå hadde de våknet etterhvert av rusen og hadde kommet til seg selv. De

forsto raskt hva som hadde hendt og løp ned fra fjellet og siden skal ikke samene ha brukt dette ofringsstedet (Bjerken, 1950, s.226). Dette sagnet er et av de mest voldelige sagnene fra stedet og skal ha vært grunnen til at samene skal ha sluttet å bruke dette samiske ofringsstedet. Om dette er et sagn oppdiktet fra de kristne som ville kristne samene og for å holde dem unna religionen og tradisjonene sine er ikke lett og vite. Samtidig er det heller ikke vanskelig å forstå at en av de gangene det var fester og andre religiøse sammenkomster på fjellet at det gikk litt for langt med bruk av alkohol og andre rusmidler med en god blanding av sjalusi. Hvor mye av dette sagnet som faktisk stemmer er uansett veldig vanskelig å bekrefte, men at det er med på å bygge opp myten rundt fjellet, det er sikkert.

Det er ikke bare voldelig sagn som eksisterer, men det er også sagn som inneholder humor. Samene skal ikke bare ha ofret rein på fjellet, men de skal også noen ganger ha brukt okser som de kjøpte fra en bonde i området. Men da de skulle ofre oxen oppdaget samene at det ikke var nok plass i sprekken i fjellet som samene brukte for å kaste offeret ned til guden. Samene skal da ha levnet oxen ved sprekken og bundet den fast slik at den ikke kunne stikke av, med tanket på at guden ville snike seg opp av sprekken og ta ofringen selv. Bonden som solgte kveget, var klar over hva samene skulle bruke dyret til, og var klar over at sprekken ikke var stor nok for oxen. Da samene hadde dratt, dro bonden opp til fjellet og bandt løs kveget og tok den tilbake til gården. 14 dager etterpå dro samene opp til fjellet igjen får å se om guden hadde tatt ofringen. Samene skal ha blitt veldig glade da de så at kveget var borte og at guden hadde tatt ofringen (Lundquist, 2021). Selv om dette sagnet kanskje har en mer humoristisk vri, er det lett å tenke seg at det er på bekostning av samene da det har vært store konflikter mellom samene og ny innflyttede som kom til området som samene mente var deres område. Siden både dette sagnet og det forrige sagnet virker til å ikke sette samene i det beste lyset kan man enkelt tenke seg at disse historiene kanskje ikke er fortalt/skrevet ned av folk som har til hensikt å føre den samiske troen og deres tradisjoner.

Det er også en historie fra Hans Totsås fra 1972 som er ganske interessant. Han forteller om en historie om en man med navn Solberg. Denne mannen skal ha vært en skog rydder og vært med på å frakte tømmer nedover Namsen som er den elven Tunnsjøen renner ut til som går helt til Namsos. Denne Solberg forteller om en natt der de skulle overnatte ved Tunnsjøen at han til sammen med fire andre dro med båt over til Gudfjelløya. Eller til bare Guden som den kalles på folkemunnen. Da de sitter rundt bålet som de hadde tent på øya forteller de om et samiske sagn fra dette stedet. De snakker om at ofringsplassen og om at det til og med er blitt ofret mennesker på stedet, som f.eks. forbrytere. I tillegg skal det også ha vært et sted hvor de

gamle samene som ikke lenger kunne følge reinen på fjellet dro for å ende sitt liv, og kunne befri dem fra videre lidelser. Valget de fikk var mellom *kaldbad* og *renkyss*. Valgte man *kaldbad* ble det hugget ut en åpning i isen der de kunne gå ned i. Valgte de *renkyss* derimot ble de bundet fast i en slags slede som igjen var festet til rein på toppen av Gudfjelløya. Reinen og sleden som den gamle samene var bundet fast i ble deretter sendt utfor et stup som er over 100 meter. Etter å ha overnattet på øya dro de for å hugge trærne like under dette stupet. Det var her Solberg oppdaget et hulrom. Han forsto tidlig at dette hulrommet gikk inn i hjertet av «Guden». Han bestemte seg for å gå inn i hulen, der han forteller at veggene så ut til å være uthuggede sidelommer. Ved hver av disse sidelommene beskrev han at det lå døde samer og hvilte etter å ha blitt «ofret» til Guden. Han bestemte seg for å gå ut av hulen for å la de døde få hvile i fred. På grunn av omstendighetene bestemte han seg for at la de døde få være i fred og ikke fortelle det videre til de andre tømmerhuggerne. En god stund senere skal Solberg ha vært på tur med Johan Falkberget (Falkberget var en kjent norsk forfatter som blant annet har vært nominert til Nobels prisen i litteratur) i Bjørkeskogen ved Rungelsjøen. Der møtte de på steinsatte sirkler der Falkberget skal ha sagt at det stammer fra samiske bosetninger. Da Falkberget fortalte dette kom Solberg på opplevelsen sin på Gudfjelløya. Solberg forteller videre at han ble meget forbauset over hvordan Falkberget tok det innover seg. Videre forteller han, at han er jo en fyr som går og leser naturen som en åpen bok. (Fagerli, s. 134-135, 1989)

Sør-samisk kultur

Når man skal se etter samer i skriftlige kilder i Lierne er det ikke særlig mye å finne før 1700 tallet. Før den tid er det spesielt lite og ingenting før 1500 tallet. Dette kommer av at det er et område med lite befolkning og det sies og nesten ha vært folkedødt etter svartedauden. De første skriftlige kildene i Lierne som omtaler samene er fra 1549 der det står om hvordan samene betalte finnskatt som ble betalt med blant annet skinn og andre redskaper de lagde og kunne selte. Det interessante er at det kan virke som at samene her kan ha betalt skatt både til Norge og Sverige da dette var et område som ingen av landene hadde noen særlig forhold til. Samene som betalte skatt var Oluf Jonson. Det er også denne samene som skal med stor sannsynlighet ha gitt stedet navnet for Finnli som i senere tid er blitt til Lierne (Fagerli, s. 129 – 134, 1989).

En av de største overgangene for samene var de gikk fra jeger sanke kulturen til å bli reinnomader. Overgangen mellom disse kulturene er man ikke helt sikker på når skjedde, men man vet at denne reinnomadismen var fullt utviklet på 1600 tallet (Fjellheim, s. 63, 1999). Det er også flere tegn på at rein domestiseringen allerede var godt i gang på 1500 tallet. Der det er skriftlige kilder der det snakkes om at det har foregått vare transport med tamrein over til Sverige på over en distanse på 300 km. Det er ikke beskrevet noe om at det var samer som ledet disse, men at det kan være naturlig å tenke seg at disse folkene var samer (Fjellheim, s. 20-21, 1999). Overgangen til reindrift skal ha ført til at samene gikk fra et mer samlet samfunn der de samarbeidet og delte på det de hadde. Overgangen fra jakt og sanker samfunnet til et mer privat liv under reinnomade overgangen var ganske stor. Reinbestanden til samene ble til deres private kapital der desto større reinflokk de hadde jo større økonomisk kapital hadde de. (Fjellheim, s. 63, 1999)

På 1700 tallet viser det seg at samene på Tydal hadde et meget vel organisert samfunn med egne låver og regler utenfor det norske samfunnet. Samene opererte dermed sagt seg som et eget samfunn. Det skal også være fortalt blant de gamle samiske folkene i rørostraktene som Lars Jacobsen skal ha fått fortalt under feltarbeid i Røros, at området skal ha vært delt inn i tre «byer». Byene skal ha hett Saanti Sijte, Gåbrien Sijte og Svahken Sijte. Disse stedene er i dag henholdsvis reindistriktene Essand reinbeitedistrikt, Riast-/Hylling reinbeitedistrikt og Elgå reinbeitedistrikt. Siden disse områdene nå har lite tradisjoner igjen fra de opprinnelige byene er det dermed vanskelig å vite hvor organiserte disse områdene var (Fjellheim, s. 64-65, 1999).

Selv om det er en ganske god distanse mellom områdene i Lierne og Røyrvik til Røros kan dette være med på å fortelle oss ganske mye om Tunnsjøen også siden man regner begge disse områdene som sør samisk. Det kan tyde på at det kan ha vært kanskje velfungerende samiske samfunn også i Røyrvik og Lierne. Ser man tilbake til den samiske Oluf Jonson som betalte skatt i 1549, er det en mann som man tror kan ha vært en mektig same i dette området. Stemmer dette kan det ligne ganske mye med samene i Røros.

Noe av de mest betente spørsmålene gjennom flere hundre år er hvem som kom først av bøndene og samene. Ved Riasten er de første dokumentene på at samene drev med fangst organisert reindrift på 1600 tallet. Dette kommer av dokumenter der det klages av bønder der samene drev med stor vold og skade i allmensområde for jakt på dyr. Dette kan tyde på at samene allerede på 1600 tallet hadde et godt organisert reindrift på Riasten mens bøndene mener noe helt annet der de mente at de var de første som bosatte seg der på 1700 tallet

(Fjellheim, s. 108-110, 1999). Dette er en vanskelig konflikt da samene mest sannsynlig førte en reinnomadisk skikk der de fraktet reinen fra vinter og sommer beite der samene hadde midlertidige boplasser. Bøndene derimot hvis de bosatte seg en plass bodde de fast på dette stedet og flyttet ikke rundt på seg. Med dårlig kommunikasjon mellom partene kan man godt se for seg at bøndene bosatte seg i traktene mens samene hadde reinen et annet sted, kunne det se ut som for bøndene at samene ikke var bosatte i området.

Med disse konfliktene mellom fast samene og bøndene/fastboende har det også dukket opp flere sagn som beskriver konfliktene mellom samene og de fastboende. Disse konfliktene kunne gå så langt som at noen ble drept og at man senere skulle hevne seg mot de som utførte handlingen. Det som er med gamle tekster derimot, er at man fort kan misforstå det som står og det kan hende de som skrev ned tekstene ikke hadde gode skrive egenskaper der de kan ha blandet sammen ord. Et av disse ordene kan være det gamle ordet for samer som også nå i dag blir brukt «finner». Finner er et ord som også kan ligne på fiender, og det var noe som var vanlig at man misforsto denne disse ordene i tekstene. Det er blant annet et sagn/tekst om en stor og sterk libygg fra Estil som skulle hevne seg på finnene, men der er altså spørsmålsteget med at det kanskje skulle stå at han skulle hevne seg mot fienden. Noe som også kan gi mening i teksten (Fagerli, s. 80-83, 1989)

Samene først i Namdalen?

Det er mange som mener at urbefolkningen i Namdalen, men dette er noe Martin Bjerkan er uenig i da han mener at samene trakk seg lenger sørover i landet da etter svartedauden ble mye ledig og ubebodd område i Namdalen. Det sies at store deler av Namdalen og steder i indre Trøndelag ble så å si folketomt etter svartedaudens herjinger. Da er det naturlig å tenke seg at samene fant seg godt til rette da de undersøkte og spredde seg sørover. Bjerkan tror også det er grunn til å tro at samene bosatte seg i Namdalen før de dro sørover til Røros. Han gir derimot ikke noe mer begrunnelse en at han tror same trakk seg sørover etter svartedaudens herjinger. (Bjerkan, 224, 1950)

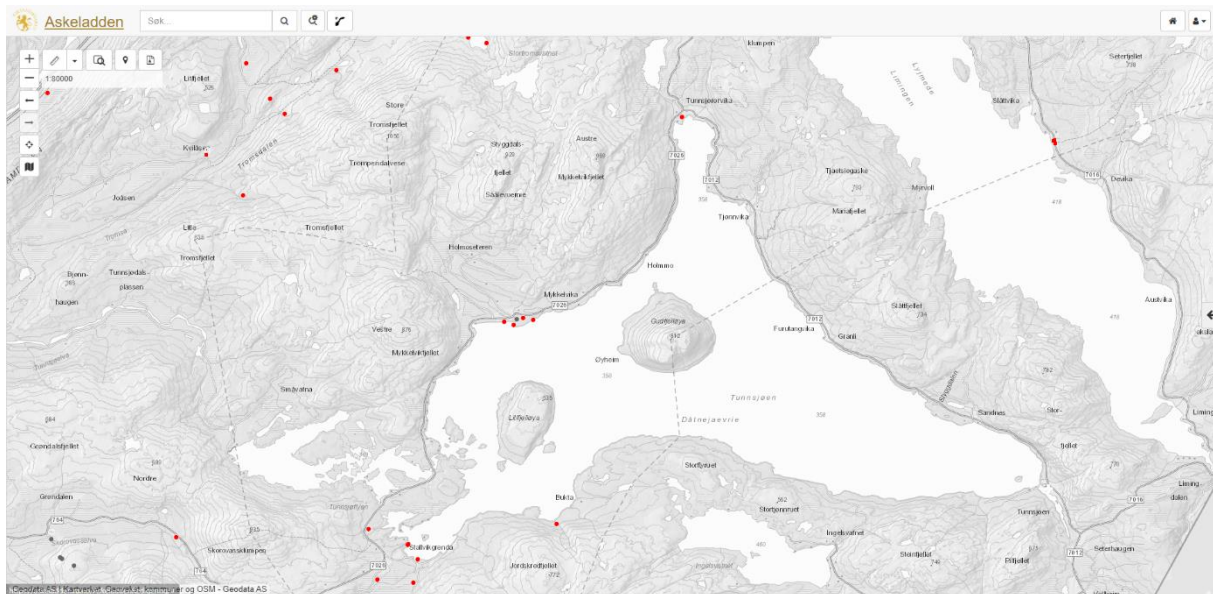
Det skal også ha vært konfrontasjoner i Røyrvik da folk begynte å flytte tilbake i indre strøk for å finne seg ledig land da kysten ble mer og mer befolket. Ny byggere tro til Røyrvik en gang tidlig på 1800 tallet der samene blant annet skal ha blitt veldig misfornøyd med at det hadde kommet inntrengere på landet deres. De skal mest sannsynlig ha dratt innover landet d samene hadde tilholdseig i et annet område på grunn av sesongbeitet mest sannsynlig var på et

annet område da de flyttet seg innenfor. En mann som samene prøvde å ta for å få han vekk fra området skal ha vært en stor og sterk mann. Mannen het for Anders Olsen og han skal ha derved med skogrydding. Han er beskrevet som en kjempekar og når samene ville plage han, tok han opp en stor tømmer stokk som han ville denge dem med. Samene skal ha blitt så redde at de etter det lot manne få være i fred. (Fjellheim, s. 26, 1991).

En annen mann er en fra Lierne med etternavnet Estil. Også her er mannen mye sterkere enn den normale mannen. Denne Estil-mannen skal også ha vært i konflikt om mens han også jobbet i skogen, tok tre samer og fløy på han. Også denne gangen skulle den sterke mannen komme til å få overtaket på grunn av styrken sin. Det fortelles at mannen tok og stappet den ene finnen/samen ned i myra der alle de andre skal ha blitt livredde og rømte av gårde. (Fjellheim, s. 26-27, 1991). Denne Estil-mannen er mest sannsynlig den samme manne som omtalt om i tidligere i teksten. Der det er uvisst på hvor mye denne historien er sann som nevnt tidligere ble det ofte skrevet ned mye feil og det kan da ha vært enkelt å misforstå om det var finnene eller Fienden/forbryteren som han sloss mot. Dette kan jo også være et tegn på det som er nevnt tidligere i teksten med tanke på at det kan tyde på at historiene fris til slik at samene er de som for gjennomgå og at mange skal ha hatt det ganske morsomt med å fortelle disse fortellingene videre.

Området rundt Tunnsjøen

Siden det ikke er noen registrerte kulturminner på selve Gudfjelløya kan man se nærmere rundt på området rundt selve Tunnsjøen da det er må ha forgått aktivitet i området for at samene skal ha begynt og brukt Gudfjelløya som en ofringsplass.

Figur 1 (Askeladden, 2021)

Som man kan se på figuren ovenfor kan man se at det ikke er noen registrerte kulturminner på selve Gudfjelløya. Heller ikke alle de røde prikkene som er rundt Tunnsjøen er samiske kulturminner da bare de svarte prikkene helt Sør-vest for Tunnsjøen er av samisk aktivitet. Det samme gjelder for alle de røde prikkene Nord-vest for Tunnsjøen. Samiske kulturminner som er meget vanlige i disse områdene er blant annet rester av reingjerder, gammetufter, melkeplasser for rein og annet bosetningsområde. Disse samiske aktivitetsområdene er ikke datert lengre tilbake enn 100 år som er grensen på samiske kulturminner som blir fredet. Ergo kan man ikke bruke disse områdene til å datere hvor lenge samene har vært i disse traktene. Det man kan hjelpe seg med er derimot at området må ha vært brukt i før kristen tid av samene da Tunnsjøguden har fått sitt navn etter ofringer til de samiske gudene.

Ettersom de samiske kulturene fortsetter og utvikler seg til å tilpasse seg reinnomade livet dukker det opp på 1800 tallet bare mer og mer av disse kulturminnene som vist til ovenfor. Hele familien bodde på torvgammer og telt gjennom hele året rundt der de fulgte etter reinen og reinen ble passet på rundt hele døgnet. Reinen var også svært tam da samene ofte hadde nærkontakt med reinen i form av melking. Av melken ble det laget ost til både eget bruk og til salg. I tillegg bruker samene til stort sett reinen til alt som den kunne brukes til, og når dyrene skulle slaktes ble så mye som mulig tatt vare på og laget redskaper av. Reinskinnet er veldig godt belagt til å lage klør, sko hansker og andre ting siden reinskinn varmer veldig godt (Fjellheim, s. 24, 1991).

Figur 2 (Askeladden, 2021)

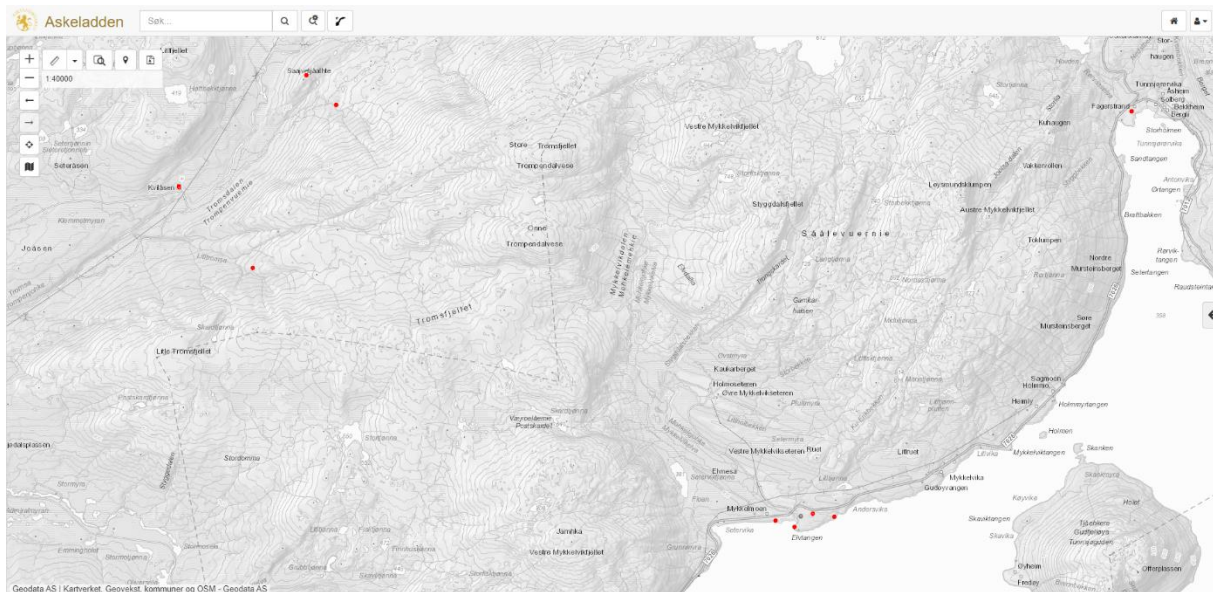

Figur 3 (Fagerli, s. 46, 1989)

Lierne kan ha blitt befolket for så legge siden som 5-6000 år siden. Akkurat når de først bosetningene kom er vanskelig å si, men rundt 4-3000 år f.Kr. er det funnet redskaper fra skiferkulturen som lagde redskaper blant annet fra skifer i stede for flint som var normalt i Fosnakulturen. Skifer er også lettere å ha med å gjøre og mindre tidkrevende å lage redskaper av (Fagerli, s. 45, 1989). Et av disse funnene er funnet ved helt Nord-vest for havdalsvatnet som vist ved bildet ovenfor. Løsfunnet er en skifer spydspiss som ble funnet helt for seg selv under torva helt ved vann kanten. Havadalsvatnet er bare et par mil sør for Tunnsjøen og ifølge Lierne bygdebok bok 1 er det også flere funn skifer spydspiss funn i området. Blant annet skal det være funnet en spydspiss ved Ingelsvatnet som ligger mellom Havadalsvatnet og Tunnsjøen. I tillegg skal det også vær et skiferspydspiss ved Linås i Tunnsjø, og ikke langt unna der igjen skal det ha blitt funnet et tverregget øks fra steinalder tiden (Fagerli, s. 46-47)

Disse funnene viser til at det har vert aktivitet i området rundt Tunnsjøen helt tilbake som i steinalderen. selv om det er vanskelig å finne ut av om det var samisk/norsk/skandinavisk folk som holdt til i disse områdene på denne tiden, er det et bevis på at det har vert aktivitet i

området lenge får kristen tid og dermed kan være med på bygge opp under navnet Tunnsjøguden.

Figur 4 (Askeladden, 2021)

Helt Nord-Vest i dette bildet ovenfor er det en rød prikk som er markert som skiller seg lit ut fr området rundt Tunnsjøen. Den røde prikken er like ved et fjell som har det samiske navnet Saajvetjåalhte. Dette stedet er litt som Gudfjelløya et hellig sted. Ifølge Paul Steinfjell brukte faren hans å bestandig ta lua under armen da han gikk forbi dette stedet. Faren fortalte at dette stedet er en gammel gravplass, men utover dette er det ikke blitt gjort noen nærmere befaring en det som er fått fortalt av Paul Steinfjell (Askeladden, 2021).

Avslutning/konklusjon

I denne oppgaven er det blitt sett nærmere på hvorfor Tunnsjøguden har fått det navnet det har fått og hvordan man kan bruke fire forskjellige kilder på å se hvordan man kan vise hat det har vert et hellig sted. Man kan plant annet ikke overse noe av det første man hører når man hører navnet Tunnsjøguden. Når det kommer til gamle lokasjoner kan man lese mye bare ved å se på stedsnavn rundt omkring i områdene, og i Navnet Tunnsjøguden, er det ganske fremtredende med ordet guden i navnet. Noe som man lett kan forbinde med religion og tro. Samtidig er det viktig å se på mangfoldet av funn i området i rundt, som ved rundt Tunnsjøen. Funnene av lokasjonene rundt Tunnsjøen er med på å bekrefte de arkeologiske kildene som

viser til at det har vært en god del samisk aktivitet i området. De lokasjonene med samiske bosetninger rundt Tunnsjøen stemmer med det man finner av bosetningsaktiviteter i andre sør samiske områder som i Røros. Som f.eks. gammetufter, reinsdyrgarder og melkesteder osv.

Det er også funnet spor av menneskelige aktiviteter i området flere tusen år tilbake i tid, som viser til at det har vært menneskelige aktiviteter i området lenge før kristningen av Norge, som igjen er med på å vise at det er ganske trolig at det kan ha vært samisk aktivitet i området der de har utøvet sin tro og religion.

Samtidig går de skriftlige kildene om samene i området langt tilbake i tid der f.eks. den første samene som man har skriftlige kilder fra måtte betale skatt i 1549 der man kan tyde at denne samene Oluf Jonsen mest sannsynlig hadde en betydelig rolle i det samfunnet han levde i. Han skal til og med være den som skal ha gitt navnet det originale navngitt til Lierne som det i dag er basert på, nemlig det samiske navnet Finnli. Samtidig viser mye av kildene til en del konflikter mellom samene og de fastboende/innflytterne. Dette er noe som også kommer til syne under sagnene da det kan tyde på at kanskje noen av sagaene er endret seg til å passe bedre til fastboende i områdene. Dette kan kanskje selvsagt ikke stemme, men med tanke på mistilliten det har vært mellom «innflyttere» og samer, er det ikke vanskelig å forestille seg at man også har brukt sagn til å nedverdige hverandre.

Det er også viktig at når man leser skriftlige kilder at man tar disse med en klype salt, spesielt om det er skrevet med forbehold om nedverdige samene. I denne teksten er det kan man ganske tydelig se at mange av spesielt sagnene og historiene der de fastboende harselerer med samene og kan tyde på at de fremstilles som dommer og mindre verdigende enn de fastboende. Mye av dette kommer kanskje naturlig med det at det har vært mye uenigheter i forhold til eiendom rett og krav på bruk av landområder. Det kan også kanskje tydes til den andre veien der de fastboende kanskje var misunnelige på samene, spesielt når det kom til deres jaktkunnskaper. Dette kan også gi mening der de ofte klaget inn til staten der de mente at samene tok seg for godt til rette i fjellene der de ikke levnet nok dyr til alle de fastboende.

Samene har uansett en viktig del av Norges og den skandinaviske historien. Samene har nok hatt mye mer å si for utviklingen av den skandinaviske kulturen enn det som kanskje kan gis uttrykk for. Spesielt bøker som er skrevet fra tidsperioder der de ble undertrykte av den norske staten. Man trenger bare å se seg litt rundt på kartet så dukker det opp mange stedsnavn som har et navn av samisk opprinnelse. Som for eksempel Gudfjelløya og Tunnsjøguden.

Referanseliste:

Bjerken, M. (1950). *Grong bygdebok for Grong, Harran, Namsskogan og Røyrvik* (1) [s.n]. (side 224-234)

Fagerli, K. A. (Red). (1989). *Bygdebok for Lierne kommune bind 1* (1). Lierne kommune, bygdeboknemda. (169 sider)

Myrvoll, E. R. (2008). *Samiske helligsteder* (NIKO Rapport 24).
<https://niku.brage.unit.no/niku-xmlui/handle/11250/2561190> (53 sider)

Ljungdahl, E. (2011). *OM VI INTE SYNS SÅ FINNS VI INTE*. (Gaaltije 5). GTC Print AB, Luleå. (64 sider)

Fjellheim, S. (1987). *Sørsamiske kulturminner: Færen : Meråker, Verdal, Stjørdal. Levanger* (1). Saemien Sijte. (187)

Lundquist, A. Lundquist, T. (2021, 23. April) Gudfjellet.com. <https://www.gudfjellet.com/> (ca. 1-2 sider)

Fjellheim, S. (1999). *Samer i Rørostraktene* (1). Saemien Sijte. (442 sider)

Fjellheim, S. (1991). *Kulturell kompetanse og områdetilhørighet_ metoder; prinsipper og prosesser i samisk kulturminneverarbeid* (1). Saemien Sijte. (71 sider)

Askeladden. (2021, 10. April). [Askeladden.ra.no](https://askeladden.ra.no/).
<https://askeladden.ra.no/Askeladden/Pages/LoginPage.aspx?ReturnUrl=%2faskeladden%2f>

